

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Право на рівність визнане як міжнародно-правовими, так і національними нормативно-правовими актами. Однак, ефективна протидія дискримінації потребує не лише створення законодавчої бази, але й правильного її застосування. На практиці процес доказування дискримінаційних діянь є часто складним, зважаючи на труднощі, що виникають у процесі їх кваліфікації.

Статистика задокументованих кримінальних проваджень у період з 1 січня 2015 року по 30 червня 2020 року свідчить про тенденцію щорічного збільшення кількості випадків застосування органами досудового розслідування статті 161 КК України. Разом з тим, дані співвідношення кількості закритих кримінальних проваджень на стадії досудового розслідування та тих, які дійшли до стадії судового розгляду за статтею 161 КК України, демонструють низьку ефективність застосування цієї статті [1, с. 11]. Відтак, детального дослідження потребує процес кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері дискримінації.

Кваліфікація злочину – це кримінально-правова оцінка вчиненого особою діяння шляхом встановлення його кримінально-правових (кримінально значимих) ознак, визначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак вчиненого діяння конкретному складу злочину, передбаченому КК, за відсутності фактів, що виключають злочинність діяння [2, с. 14]. У контексті кримінально-правової оцінки правопорушень у сфері дискримінації зазначимо, що виникають проблеми, спричинені недосконалим формулюванням правової норми і складністю виділення відповідних ознак злочину, некоректним формулюванням слідчим ознаки належності потерпілого, труднощами у доведенні наявності мотиву упередження.

Зауважимо, що саме наявність мотиву упередження відрізняє злочини на ґрунті ненависті від звичайних злочинів. Фактично мотив упередження означає, що: зловмисник умисно обрав об'єкт злочину на основі певної захищеної ознаки (дискримінаційний вибір об'єкта) або під час, безпосередньо до або після скоєння звичайного злочину зловмисник виявляв ворожість до захищених ознак особи, групи осіб чи майна, проти яких було скоєно злочин (звичайний злочин, обтяжений ворожнечею). Існують наступні види ознак наявності упередження:

- коментарі, письмові заяви чи жести підозрюваного з приводу фактичної чи припустимої приналежності жертви до певної групи;
- відмінності між підозрюваним та жертвою з огляду на їхню расову, релігійну або етнічну/національну приналежність чи сексуальну орієнтацію;
- вдавання зловмисника до поведінки, яка вказує на членство в організації, що пропагує ненависть (наприклад, використання нацистських вітань);

- перебування потерпілого в межах або поблизу території чи місця, що зазвичай асоціюється з певною групою або часто відвідується її членами [3, с. 9, 28].

Проблема розслідування расового мотиву при вчиненні вбивства стала предметом розгляду Європейського суду з прав людини у справі «Федорченко та Лозенко проти України». У своєму рішенні від 20 вересня 2012 року Суд зазначив, що «під час розслідування насильницьких злочинів державні органи мають додатковий обов'язок вжити всіх розумних заходів для того, щоб викрити расистський мотив і встановити, чи відігравали будь-яку роль у події національні ворожнеча або упередження. Його невиконання та однакове ставлення до випадків насильства та жорстокості, що мають расистське підґрунтя, і до подібних випадків, що такого підґрунтя не мають, означає потурання специфічному характеру вчинків, які є особливо руйнівними для основоположних прав. Неспроможність провести розмежування між способами розв'язання ситуацій, що суттєво відрізняються одна від одної, може становити неправомірне поводження, що є несумісним з вимогами статті 14 Конвенції» [4, с. 56].

Окремою проблемою виступає помилкова кваліфікація злочинів ненависті як хуліганства. Дослідниця Д.О. Зуєнко, аналізуючи наукові позиції, вказує, що є чимало прикладів з судової практики, коли відверто гомофобні мотиви нападників були кваліфіковані судом за статтею «Хуліганство». Наводячи думку В.В. Курафєєва зазначає, що кваліфікувати дії винної особи як хуліганство правоохоронцям простіше. Звертає увагу, що проблему неправильної кваліфікації слідчими кримінально-протиправних діянь, вчинених на ґрунті ненависті, як «Хуліганство» або як простий склад кримінального правопорушення без врахування особливого мотиву як обставини, що обтяжує покарання, підіймала Е.Г. Казарян [5, с. 428]. З даного приводу авторський колектив підручника «Методика розслідування окремих видів злочинів» зазначає, що відмежовуючи чисто хуліганський мотив від расової, національної та релігійної нетерпимості, слід звертати увагу на той факт, що, на відміну від хуліганства, вибір жертви при вчиненні злочинів проти життя і здоров'я на ґрунті нетерпимості обмежується рамками належності (або симпатії) потерпілих до осіб іншої національності або раси чи релігії і обумовлений нетерпимістю та крайньою неприязню до певної національності, раси чи релігії [6, с. 12].

Таким чином, однією з основних проблем притягнення винних у вчиненні кримінальних правопорушень у сфері дискримінації є неправильна кваліфікація дискримінаційних діянь, що зумовлена труднощами у виявленні та доведенні наявності мотиву упередження. Беручи до уваги зазначене, видається доцільним проведення для працівників правоохоронних органів та суддів навчальних програм з питань кримінальних правопорушень у сфері дискримінації з метою усунення проблем кваліфікації даного виду правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Звіт за результатами дослідження «Практика розслідування в Україні злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості» / за ред. Р. Мартиновського. Київ, 2021. 130 с.

2. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.
3. Категоризація та розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні: практичний посібник. Варшава: БДІПЛ/ОБСЄ, 2019. 75 с.
4. Христова Г. Питання заборони та протидії дискримінації: методичні рекомендації для юристів. Рада Європи, 2015. 112 с.
5. Зуєнко Д.О. Сучасний стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони рівності громадян за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 427-430.
6. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.